

การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็ก: รูปแบบและผลลัพธ์ของหลักสูตร

Elderly-Children Intergenerational Learning:

Types and Outcomes of Programs

จิติกายจัน อัสตรกุล

Titikarn Assatarakul

อาจารย์ ดร. ประจำคณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน ด้วยวิธีวิจัยเอกสาร จากการคัดเลือกเอกสารวิชาการภาษาอังกฤษเกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนที่ไม่ใช่การทำกิจกรรมภายในครอบครัว จากฐานข้อมูล SCOPUS ระหว่างปี พ.ศ. 2550 – 2559 ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ ผลการศึกษา พบว่า หลักสูตรแบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ ผู้สูงอายุและเด็กให้บริการซึ่งกันและกันหรือร่วมกันให้บริการชุมชน ร้อยละ 16.5 ผู้สูงอายุให้บริการเด็กหรือเยาวชน ร้อยละ 13.6 เด็กหรือเยาวชนให้บริการผู้สูงอายุ ร้อยละ 6.8 บุคลากรเป็นผู้ให้บริการเป็นหลัก ร้อยละ 6.8 และส่วนที่เหลือไม่ได้ระบุรูปแบบไว้ในเอกสาร ผลลัพธ์ของหลักสูตรแบ่งตามกลุ่มที่ได้รับผลกระทบเป็น 3 กลุ่ม คือ เด็กหรือเยาวชน ผู้สูงอายุ และชุมชนหรือสังคม ประโยชน์จากการเข้าร่วมหลักสูตรที่มีต่อบุคคลแบ่งเป็นด้านทัศนคติ ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต ด้านทักษะและความรู้ และด้านพฤติกรรม ความท้าทายของการพัฒนาองค์ความรู้ด้านนี้ คือ การถอดองค์ความรู้จากการนำหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนไปปฏิบัติจริงในพื้นที่บริบทของประเทศไทย

คำสำคัญ: การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างวัย การเรียนรู้ตลอดชีวิต

Abstract

The aim of the present paper is to gather knowledge on intergenerational learning programs that bring together the elderly and children or youth. This documentary research was carried out by collecting English academic articles on elderly-children intergenerational learning- not including family activities, published between 2007 and 2016 from the Scopus database. The data were analyzed by using content analysis and thematic analysis. The results revealed the 4 types of programs: the elderly and children serving each other or sharing community service 16.5%; the elderly serving children or youth 13.6%; children or youth serving the elderly 6.8%; personnel as the main providers of service 6.8%, and others. The programs affected 3 groups of people: children or youth; the elderly; and community or society. The benefits for those attending a program can be divided into attitudes,

physical and mental health, skills and knowledge, and behavioral aspects. The challenge for developing this body of knowledge is to bring the lesson learned from the implementation of the elderly-children intergenerational learning programs into practice in the context of Thailand.

Keywords: Intergenerational learning, Elderly-children intergenerational learning, Intergenerational relationship, Lifelong learning

บทนำ

จากการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พบว่า ภายในปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (aged society) กล่าวคือ มีประชากรสูงอายุ (60 ปี ขึ้นไป) ถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) นับเป็นปรากฏการณ์ที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโดยสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นในขณะที่สัดส่วนเด็กลดลงอย่างต่อเนื่องนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อในด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สภาพสังคมที่เด็กและเยาวชนมีโอกาสอยู่ร่วมครัวเรือนเดียวกันกับผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดของตคนเพิ่มขึ้น และมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุอื่นๆ ในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น ทว่ากลับพบปัญหาช่องว่างระหว่างวัยที่สะท้อนผ่านทัศนคติของคนรุ่นใหม่มากขึ้นเช่นกัน ดังแสดงให้เห็นจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2554 ที่พบว่า คนรุ่นใหม่มองผู้สูงอายุเชิงลบมากขึ้นจากในอดีต จากเดิมในปี พ.ศ. 2550 ที่มีเพียงร้อยละ 62 ของประชากรวัยหนุ่มสาวที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ แต่ยังคงอีกในปี พ.ศ. 2554 เหลือเพียงร้อยละ 57 ของประชากรวัยหนุ่มสาวที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ ในขณะที่แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ได้กำหนดเป้าหมายไว้ว่า วัยหนุ่มสาวควรมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุไม่น้อยกว่าร้อยละ 90 ของประชากรวัยหนุ่มสาว (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, 2555)

ในขณะที่เดียวกันการที่ประเทศกำลังจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์นี้มีอิทธิพลต่อการเตรียมพร้อมวางแผนนโยบายที่สำคัญต่างๆ ในระดับชาติ รวมทั้งด้านนโยบายการจัดการศึกษาที่ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นมาระยะหนึ่ง เพราะเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุอยู่ดีมีสุข (healthy ageing) ตามนิยามขององค์การอนามัยโลก อันหมายถึงผู้สูงอายุที่สามารถพัฒนาและคงสภาพความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันให้อยู่ในระดับที่ทำให้ชีวิตมีความสุขได้ (World Health Organization, 2015) ตามที่ประกาศในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 โดยระบุถึงสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาของผู้สูงอายุต่างๆ (พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ, 2553; พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551) และเริ่มกล่าวถึงการปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เช่น แนวคิดการเปิดมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (สำหรับผู้สูงอายุ) การเพิ่มหลักสูตรแบบตลาดวิชาในระดับมหาวิทยาลัย เป็นต้น

หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย (intergenerational program) เป็นแนวทางหนึ่งพัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนฐานการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกลุ่มคนที่มีวัยแตกต่างกัน โดยเป็นกระบวนการที่เปิดพื้นที่ให้บุคคลที่มีวัยแตกต่างกันได้มาปฏิสัมพันธ์ร่วมกันผ่านกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ

ทั้งในระบบ เช่น การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรของโรงเรียน มหาวิทยาลัย และนอกระบบ เช่น การจัดกระบวนการในชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนทักษะและองค์ความรู้ระหว่างกัน และเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นระหว่างประชากรต่างวัยในชุมชน ผลการศึกษาของ Fair and Delaplane (2014) Lupou, Dorobanțu, and Fiore (2010) และ Gall (2014) ได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่านอกจากเด็กจะได้เรียนรู้พฤติกรรม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การยอมรับความแตกต่าง ความรู้เชิงวัฒนธรรมจากผู้สูงอายุแล้ว ยังช่วยลดทัศนคติเชิงลบที่มีต่อผู้สูงอายุ ในขณะที่ผู้สูงอายุจะได้เรียนรู้ทักษะการใช้งานเทคโนโลยีจากเด็ก และรู้สึกว่าคุณค่าต่อผู้อื่น ซึ่งนับเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

หลักสูตรดังกล่าวจึงน่าจะมีส่วนช่วยบรรเทาสถานการณ์ปัญหาช่องว่างระหว่างวัย และเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย เนื่องจากในประเทศไทยนั้นงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนนั้นยังมีอยู่จำกัด โดยมุ่งเน้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับแสวงหาแนวทางในการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสองกลุ่มนี้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์งานวิจัย

เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร โดยคัดเลือกเอกสารวิชาการในฐานข้อมูล SCOPUS ช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 – 2559 ตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ คือ เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน เป็นหลักสูตรที่ไม่ใช่การทำกิจกรรมภายในครอบครัว และเป็นเอกสารภาษาอังกฤษ สืบค้นข้อมูลถึงวันที่ 29 สิงหาคม 2559 สำหรับคำค้นที่ใช้สืบค้น คือ คำว่า "intergenerational learning" or "intergenerational program" ที่ปรากฏอยู่ใน ชื่อเรื่อง บทคัดย่อ หรือ คำสำคัญ ได้เอกสารมาจำนวน 218 ฉบับ จากนั้นคัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์ที่ระบุไว้ ได้แก่ 1) เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยสำหรับผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน 2) เป็นหลักสูตรที่ไม่ใช่การทำกิจกรรมภายในครอบครัว และ 3) เป็นเอกสารภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

ภายหลังการคัดเลือก ผู้วิจัยคัดเอกสารที่ไม่ตรงตามเกณฑ์ออก 115 ฉบับ ซึ่งเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยในบริบทของครูกับครู ในสถานที่ทำงาน เด็กกับผู้ปกครอง การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยกับสมาชิกในครอบครัว และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยในสัตว์ นอกจากนี้ยังมีเอกสารที่เป็นภาษาอื่นซึ่งไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ได้แก่ ภาษาเยอรมัน ฝรั่งเศส สเปน จีน และ ญี่ปุ่น ที่ถูกคัดออก ทำให้มีเอกสารที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ 103 ฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน โดยส่วนที่ 1 รูปแบบของหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของสาระในเอกสารทางวิชาการ และใช้สถิติเชิงพรรณนาในการนำเสนอเนื้อหา ได้แก่ ความถี่ และร้อยละ สำหรับส่วนที่ 2 ผลลัพธ์ของ

หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน ใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) มีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและทำความเข้าใจข้อความที่ปรากฏในเอกสาร 2) จับประเด็นสำคัญและจำแนกหมวดหมู่ 3) ระบุแก่นสาระ 4) ระบุองค์ประกอบของแก่นสาระ 5) ตรวจสอบและอภิปราย 6) สร้างข้อสรุป และ 7) นำเสนอข้อสรุป

ผลการวิจัย

1. รูปแบบของหลักสูตร

รูปแบบของหลักสูตร คือ ความแตกต่างของหลักสูตรในการออกแบบกระบวนการที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนแตกต่างกัน ซึ่งอาจมาจากเป้าหมายของการจัดหลักสูตรที่ต่างกัน และอาจมีผลลัพธ์ของหลักสูตรที่ต่างกัน

จากการศึกษา พบว่า รูปแบบของหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กหรือเยาวชนที่ปรากฏอยู่ในเอกสารวิชาการที่ทำการศึกษ แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุให้บริการเด็กหรือเยาวชน 14 ฉบับ 2) เด็กหรือเยาวชนให้บริการผู้สูงอายุ 7 ฉบับ 3) ผู้สูงอายุและเด็กให้บริการซึ่งกันและกันหรือร่วมกันให้บริการชุมชน 17 ฉบับ และ 4) บุคลากรเป็นผู้ให้บริการเป็นหลัก 7 ฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผู้สูงอายุให้บริการเด็กหรือเยาวชน

หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ให้บริการเด็กหรือเยาวชนมีจำนวนมากที่สุด หลักสูตรรูปแบบนี้ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุสมัครเข้ามาเป็นอาสาสมัครเพื่อทำกิจกรรมร่วมกับเด็กและเยาวชนในชุมชนของตน เด็กที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นเด็กระดับประถมศึกษา และเป็นหลักสูตรที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นอย่างเป็นทางการ องค์กรอิสระที่ไม่แสวงหาผลกำไรเป็นผู้จัด หรือหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน

แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรรูปแบบนี้เริ่มต้นจากฐานคิดด้านการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรม (active ageing) หรือเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ซึ่งต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ กระบวนการที่เอื้อให้ผู้สูงอายุมีสภาพดี มีส่วนร่วม และมีความอยู่ดีมีสุข จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า หลักสูตรที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดมี 2 หลักสูตร ได้แก่ Experience Corps (EC program) ซึ่งเริ่มขึ้นที่บัลติมอร์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 2004 (Parisi et al., 2009) เป็นการนำอาสาสมัครผู้สูงอายุมาอบรมและฝึกฝน เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเข้าไปเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการให้เด็กในโรงเรียนประถมศึกษาต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านการอ่านและเขียน ทักษะการเลือกอ่านหนังสือ ทักษะการแก้ปัญหาจากกิจกรรมการเล่นชนิดต่างๆ (Varma et al., 2015) และ หลักสูตร Research on Productivity through Intergenerational Sympathy (REPRINTS) ที่เริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 2006 ในประเทศญี่ปุ่น มีลักษณะคล้ายหลักสูตรแรก คือ เป็นการนำผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครเข้าไปอ่านหนังสือภาพให้เด็กระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาฟังในโรงเรียน เพื่อให้ผู้สูงอายุยังคงทำกิจกรรมที่ได้ใช้ศักยภาพและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น (Sakurai, et al., 2016) ทั้ง 2 หลักสูตรนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกภูมิใจที่ได้มีส่วนช่วยเหลือเด็กรุ่นหลัง และได้เห็นพัฒนาการเติบโตจากสิ่งที่ได้ช่วยบ่มเพาะ ส่วนเด็กก็มีทักษะทางวิชาการดีขึ้น เช่น การอ่าน การฟัง การแก้ปัญหา เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีหลักสูตรที่มีเป้าหมายและลักษณะคล้ายกันอีก โดยใช้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นพื้นที่หลักในการจัดหลักสูตร ได้แก่ หลักสูตร The OASIS CATCH Healthy Habits จัดขึ้นโดยองค์กรอิสระไม่แสวงหาผลกำไรในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ให้ผู้สูงอายุเข้าไปเป็นอาสาสมัครสอนหนังสือให้เด็กในโรงเรียนตัวต่อตัว เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการเรียน (Holtgrave et al., 2014) โครงการ Toy Clinic Shop ที่ได้รับเงินทุนสนับสนุน

จากภาครัฐในประเทศได้หวั่น โดยให้ผู้สูงอายุเข้ามาฝึกอบรมการซ่อมแซมของเล่น จากนั้นจะเข้าไปเป็นอาสาสมัครซ่อมของเล่นให้แก่เด็กๆ ในโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนสัปดาห์ละครั้ง (Gau, 2013) หลักสูตร Active Generations ที่จัดในกลุ่มเด็กประถมศึกษาที่มีภาวะเสี่ยงเป็นโรคอ้วน ในหลักสูตรมีทั้งผู้ใหญ่และผู้สูงอายุมาจัดกิจกรรมให้เด็กกลุ่มนี้ ทั้งที่เป็นเรื่องการเล่นและวิชาการ โดยใช้การเคลื่อนไหวของร่างกายเป็นหลัก (Werner Teafel, Holtgrave and Brown, 2012) และหลักสูตร Grandad Project ที่เริ่มต้นเมื่อ ปี ค.ศ. 1996 จากการศึกษาที่โรงเรียนเปิดรับให้ผู้สูงอายุชายกลุ่มหนึ่งมาเป็นผู้ช่วยครูในวิชางานฝีมือ จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การเชิญผู้สูงอายุมาร่วมช่วยสอนวิชาทักษะชีวิตให้แก่เด็กในโรงเรียนนั้น (Boström, 2009)

งานของ Sugi (2009) ศึกษาโดยใช้หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยรูปแบบผู้สูงอายุเป็นผู้ให้บริการเด็กที่ใช้พื้นที่อื่นๆ ในชุมชนเป็นฐานการจัดกิจกรรม ได้แก่ Kotoen ที่เริ่มขึ้นในประเทศญี่ปุ่นประมาณปี ค.ศ. 1976 ซึ่งจัดในหลายสถานที่ทั้งสถานรับเลี้ยงเด็ก และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอื่นๆ โดยใช้กิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ ทำอาหาร วาดภาพ ในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัย และงานของ Kaplan et al. (2007) ศึกษาการออกแบบสภาพแวดล้อมในการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยตามโมเดลของ Kotoen นอกจากนี้การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยรูปแบบผู้สูงอายุให้บริการเด็กหรือเยาวชน มีการนำประเด็นด้านการปลูกฝังการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่เด็กรุ่นใหม่ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุใน Landed Learning Project ซึ่งผู้สูงอายุมือถือกับครูในโรงเรียนประถมศึกษาเพื่อจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้นักเรียนในฟาร์มเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ของหลักสูตรในห้องเรียน (Mayer-Smith, Bartosh, & Peterat, 2007) และ หลักสูตร Science across the Generations (SAG) ที่ใช้ประเด็นด้านวิทยาศาสตร์เป็นสาระการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในพิพิธภัณฑ์ (Morgan et al., 2007) และ หลักสูตรที่ให้ผู้สูงอายุซึ่งเกษียณมาทำงานในพิพิธภัณฑ์เพื่อร่วมออกแบบกิจกรรมในการถ่ายทอดประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนให้แก่เด็กและเยาวชนในพิพิธภัณฑ์ The Osaka Human Rights Museum (Amos, 2010)

1.2 เด็กหรือเยาวชนให้บริการผู้สูงอายุ

หลักสูตรรูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่มีอายุมากกว่ารูปแบบผู้สูงอายุเป็นผู้ให้บริการ ได้แก่ นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย มีทั้งสมัครเข้ามาเป็นอาสาสมัครเอง และเป็นหลักสูตรบังคับที่ทางมหาวิทยาลัยจัดขึ้น นอกจากนี้ยังมีหลักสูตรที่จัดโดยองค์กรอิสระและหน่วยงานภาครัฐด้วย การศึกษาครั้งนี้ พบว่า มีทั้งหลักสูตรที่เป็นภาคบังคับในมหาวิทยาลัยที่ให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการทำงานอาสาสมัครที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการผู้สูงอายุในชุมชน โดยสามารถเลือกพื้นที่ได้ตามความสมัครใจของนักศึกษา จัดกิจกรรม เช่น สอนทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ ร้องเพลง ทำอาหาร พาผู้สูงอายุเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว (AU et al., 2015; Tam, 2014; Biggs & Knox, 2014; Heo et al., 2014; Powers, Gray, & Garver, 2012) และแบบเป็นอาสาสมัครจริงๆ ได้แก่ The Meaningful Connections program ที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อย่างมีความหมายระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน โดยนักศึกษาที่ลงเรียนในรายวิชาเกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุ จะต้องทำงานอาสาสมัครผ่านการจัดกิจกรรมหรือสอนทักษะที่จำเป็นให้แก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ต่างๆ (Penick, Fallshore, & Spencer, 2014) และ หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยในประเทศสิงคโปร์ ที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก The Council for Third Age (C3A) ซึ่งให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาสมัครเข้ามาเป็นอาสาสมัครในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนใหญ่เน้นพื้นที่ในสถานศึกษา

โดยกิจกรรมมีหลากหลาย เช่น คนตรี ศิลปะ งานฝีมือ เทคโนโลยี และจะมีการจับคู่เรียนแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (ผู้สูงอายุกับนักเรียน) ตลอดหลักสูตรเพื่อช่วยกันทำงานหรือภารกิจร่วมกัน (Tham & Pussayapibul, 2012)

1.3 ผู้สูงอายุและเด็กให้บริการซึ่งกันและกันหรือร่วมกันให้บริการชุมชน

หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยรูปแบบนี้มีจำนวนมากรองลงมาจากรูปแบบผู้สูงอายุเป็นผู้ให้บริการเด็ก อาจเป็นเพราะเป้าหมายหลักของการนำผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนมามีปฏิสัมพันธ์กัน คือการสร้างความสัมพันธ์และทัศนคติที่ดีต่อกัน เพื่อตอบโจทยของความยั่งยืนของชุมชน การออกแบบหลักสูตรรูปแบบนี้จึงตรงตามวัตถุประสงค์หลักที่สุด โดยหลักสูตรส่วนใหญ่ถูกจัดขึ้นในโรงเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา งานของ DeVore and Aeschlimann (2016) ได้ศึกษาผลการทดลองใช้หลักสูตร Song Partners program ซึ่งจับคู่ผู้สูงอายุกับเด็กประถมศึกษา เพื่อเรียนรู้การร้องเพลงร่วมกัน เช่นเดียวกับงานของ McKee and Heydon (2015) และ Desouza (2007) ที่ให้ผู้สูงอายุและเด็กมาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้กิจกรรมประเภทดนตรีเป็นหลัก และเสริมทักษะทางวิชาการด้านการอ่านเขียนแทรกเข้าไป และหลักสูตรที่ให้ผู้สูงอายุและเด็กเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีร่วมกัน เช่น การออกแบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่เหมาะสมสำหรับทุกช่วงวัย เรียนรู้การสร้างหุ่นยนต์ (Sauppé et al., 2015; Doyle, Sassu, & McDonagh, 2013)

ทั้งนี้ ยังมีหลักสูตรที่นำไปใช้ในบ้านพักคนชรา ได้แก่ My Life Story programme ที่ให้เด็กอายุ 14-15 ปี เข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา สัปดาห์ละครั้ง จำนวน 8 สัปดาห์ และเขียนบทความเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุ (Knight et al., 2014) และ งานของ Morita and Kobayashi (2013) และ Carson, Kobayashi, & Kuehne (2011) ที่ศึกษาผลกระทบของหลักสูตรรูปแบบนี้ โดยจัดขึ้นในสถานดูแลผู้สูงอายุและเด็กระหว่างวัน กิจกรรมที่ทำร่วมกันเน้นเป็นประเภทดนตรีและร้องเพลง

การจัดหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยยังสามารถจัดในพื้นที่แหล่งเรียนรู้อื่นของชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ บ้านพักคนชรา โบสถ์ หรือพื้นที่ออนไลน์ (Young & Janke, 2013; Steinig & Butts, 2008; Fischer, 2014) งานของ Ypsilanti et al. (2014) ได้พัฒนาหลักสูตรที่ใช้เกมที่มีความสนุกสนานแต่ต้องใช้ความคิดไตร่ตรองในการเล่นเพื่อบรรลุภารกิจต่างๆ (serious video games) ในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็ก และยังมีหลักสูตรต่างๆ เช่น Intergenerational Playgroup program ที่นำผู้สูงอายุที่มีภาวะเสี่ยงเป็น โรคความจำเสื่อม มาทำกิจกรรมเล่นแบบเป็นกลุ่มร่วมกันกับเด็กและเยาวชน โดยมีการผลัดกันนำกิจกรรม (Skropeta, Colvin, & Sladen, 2014) หลักสูตร history alive project ในไต้หวัน ที่ให้ผู้สูงอายุและเยาวชนมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตเพื่อเรียนรู้และเข้าใจซึ่งกันและกัน (Yang, 2013) และ Elder/Kids Play Club ที่เป็นโมเดลทางธุรกิจ เน้นการฝึกทักษะการใช้ภาษาอังกฤษให้แก่เด็ก โดยใช้กิจกรรมเกี่ยวกับของเล่น ละคร งานฝีมือ งานศิลปะ อ่านหนังสือ คนตรี และกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหว (Kato, 2009) นอกจากนี้ยังมีบทความที่สำรวจการใช้ทัศนศิลป์ในหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย จากกลุ่มผู้ออกแบบกิจกรรม และบทความที่ให้ข้อเสนอว่าในระดับมหาวิทยาลัยควรที่จะนำหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยรูปแบบผู้สูงอายุและเด็กให้บริการซึ่งกันและกันหรือร่วมกันให้บริการชุมชนมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน (Whiteland, 2013; Sánchez & Kaplan, 2014)

1.4 บุคลากรเป็นผู้ให้บริการเป็นหลัก

หลักสูตรรูปแบบนี้ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพมาทำกิจกรรมร่วมกับเด็กอนุบาลหรือเด็กเล็กที่มีข้อจำกัดด้านการสื่อสารเช่นกัน ดังนั้นหลักสูตรจึงมักจัดขึ้นในสถานดูแลผู้สูงอายุ เช่น บ้านพักคนชรา หรือเป็นสถานดูแลระหว่างวัน และมีเจ้าหน้าที่ในสถานดูแลผู้สูงอายุเป็นผู้อำนวยความสะดวกกิจกรรมเป็นหลัก ตั้งแต่การคิดออกแบบกิจกรรม เป็นผู้นำกิจกรรม ตลอดจนสรุปผลการจัดกิจกรรมจาก

การศึกษาเอกสารครั้งนี้หลักสูตรทั้งหมดถูกจัดขึ้นในบ้านพักคนชราและสถานดูแลระหว่างวัน อายุเฉลี่ยของกลุ่มเด็กที่ร่วมกิจกรรมในหลักสูตรอยู่ในช่วงแรกเกิดถึง 12 ปี โดย Flash (2015) และ Heyman, Gutheil, and White-Ryan (2011) นำเสนอรายละเอียดหลักสูตรในบ้านพักคนชราที่นำเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 6 ปี มาร่วมทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ Doll and Bolender (2010) Heyman and Gutheil (2008) และ Heydon, R.M. (2007) ศึกษาวิจัยหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันที่นำเด็กมาร่วมทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา และ Jarrott, Smith, and Weintraub (2008) ได้พัฒนาเครื่องมือสำหรับวัดและประเมินผลหลักสูตรที่นำผู้สูงอายุและเด็กอายุ 15 เดือนถึงอายุ 5 ปี มาทำกิจกรรมร่วมกัน งานของ Holmes (2009) ใช้กิจกรรมกลุ่มใหญ่ และกลุ่มเล็กในการดำเนินหลักสูตร โดยใช้การเล่านิทาน การร้องเพลงและกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวเป็นส่วนประกอบ

ทั้งนี้ เอกสารบางฉบับไม่ได้ระบุหรือจัดกลุ่มรูปแบบของหลักสูตรไว้ เช่น บทความทบทวน ทฤษฎีที่ผ่านมา บทวิเคราะห์นโยบาย บทวิเคราะห์สถานการณ์ เป็นต้น รายละเอียดเอกสารที่นำมาศึกษามีรายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของรูปแบบของหลักสูตรจำแนกตามปีที่เผยแพร่

รูปแบบของหลักสูตร	ปีที่เผยแพร่										รวม
	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	
1. ผู้สูงอายุให้บริการเด็ก/เยาวชน	2 (14.3)	0 (0.0)	3 (33.3)	1 (12.5)	0 (0.0)	1 (14.3)	2 (25.0)	1 (4.8)	2 (18.2)	2 (25.0)	14 (13.6)
2. เด็ก/เยาวชนให้บริการผู้สูงอายุ	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	2 (28.6)	0 (0.0)	4 (19.0)	1 (9.1)	0 (0.0)	7 (6.8)
3. ผู้สูงอายุให้บริการกัน/บริการชุมชน	1 (7.1)	1 (16.7)	1 (11.1)	0 (0.0)	1 (9.1)	1 (14.3)	4 (50.0)	5 (23.8)	2 (18.2)	1 (12.5)	17 (16.5)
4. บุคคลากรจัดกิจกรรมให้เป็นหลัก	1 (7.1)	2 (33.3)	1 (11.1)	1 (12.5)	1 (9.1)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (9.1)	0 (0.0)	7 (6.8)
5. ไม่ระบุ	10 (71.4)	3 (50.0)	4 (44.4)	6 (75.0)	9 (81.9)	3 (42.8)	2 (25.0)	10 (47.6)	5 (45.4)	5 (62.5)	58 (56.3)
รวม	14 (100.0)	6 (100.0)	9 (100.0)	8 (100.0)	11 (100.0)	7 (100.0)	8 (100.0)	21 (100.0)	11 (100.0)	8 (100.0)	103 (100.0)

2. ผลลัพธ์ของหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน

ผลลัพธ์ของหลักสูตรตามกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ และประโยชน์จากการเข้าร่วมหลักสูตร แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) เด็กหรือเยาวชน 2) ผู้สูงอายุ และ 3) ชุมชนและสังคม ดังนี้

2.1 เด็กหรือเยาวชน

หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน มีประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมกลุ่มเด็กหรือเยาวชนหลากหลายด้าน จากผลการศึกษสามารถจำแนกได้ 4 ด้าน คือ 1) ทักษะคิด 2) สุขภาพกายและสุขภาพจิต 3) ทักษะและความรู้ และ 4) พฤติกรรม ดังนี้

2.1.1 ด้านทักษะคิด พบว่า เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมหลักสูตรมีทัศนคติเปลี่ยนไปภายหลังการเข้าร่วมหลักสูตร เข้าใจ เคารพ และเอาใจใส่คนที่อยู่ในวัยสูงอายุมากขึ้น หลักสูตรช่วยลดความอคติ (ageism) หรือทัศนคติเชิงลบและอคติที่มีต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการเหมารวมหรือมีภาพในใจว่าผู้สูงอายุจะต้องเป็นแบบใด เช่น ผู้สูงอายุต้องเชื่องช้า เรียนรู้ได้ยาก เป็นต้น เยาวชนที่เข้าร่วมทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพ เช่น ภาวะสมองเสื่อม มีมุมมองต่อผู้สูงอายุดีขึ้น แม้จะต้องช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น ต้องใช้เครื่องช่วยเดินหรือรถเข็น แต่จะพยายามมองหาวิธีการที่จะช่วยผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Galbraith et al., 2015; Lokon et al., 2012) นอกจากนี้เด็กและเยาวชนยังชื่นชมผู้สูงอายุมากขึ้น และตระหนักเรื่องการเหยียดอายุมากขึ้น เมื่อเด็กมีมุมมองที่ดีต่อการสูงวัยว่าเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในช่วงชีวิตนี้ พวกเขาจะรู้สึกกลัวที่จะแก่หรือเป็นผู้สูงอายุ แต่จะตระหนักถึงความสำคัญที่ต้องทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงวัยสูงอายุ แต่ชนิดของกิจกรรมจะเปลี่ยนไป (Heo et al., 2014; Lynott & Merola, 2007)

งานที่ศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มนักเรียนที่เรียนหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย กับ กลุ่มที่เรียนหลักสูตรปกติซึ่งมีเฉพาะวัยเด็กอยู่ พบว่า กลุ่มแรกจะมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุดีกว่าอีกกลุ่ม โดยมองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีความสามารถ และมีศักยภาพ ซึ่งอีกกลุ่มมองว่าผู้สูงอายุมีข้อจำกัดมากมาย ทำอะไรไม่ค่อยได้ (Heyman et al., 2011) จากการนำหลักสูตรไปใช้ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม ของ Steinig and Butts (2008) พบว่า การเข้าร่วมหลักสูตรช่วยพัฒนาแนวคิดของเด็กให้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติมากขึ้น ตระหนักถึงผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมจากสิ่งที่มนุษย์กระทำ

2.1.2 ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต พบว่า กลุ่มเยาวชนในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งมักร่วมกิจกรรมในรูปแบบที่เป็นฝ่ายให้บริการผู้สูงอายุ รู้สึกพึงพอใจที่ตนเองได้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ ได้ช่วยเหลือและส่งเสริมผู้อื่นสร้างความสุขให้แก่ผู้อื่น ซึ่งเพิ่มระดับความมั่นใจในตนเอง และเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) มากขึ้น อีกทั้งยังรู้สึกว่าชีวิตตนเองมีความหมายมากขึ้น (meaning in life) (Au et al., 2015; Galbraith et al., 2015; Holtgrave et al., 2014; Heo et al., 2014)

ในขณะที่กลุ่มเด็กเล็กที่ได้ร่วมทำกิจกรรมกับผู้สูงอายุทั้งลักษณะที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ให้ความรู้ และบุคลากรเป็นผู้ดำเนินกระบวนการหลัก จะภูมิใจกับความรู้ที่ตนเองได้รับและมีความมั่นใจในตนเองเพิ่มขึ้นเมื่อสามารถทำกิจกรรมให้บรรลุภารกิจได้ ทั้งเด็กเล็กและเด็กโตจะมีความสุขระหว่างดำเนินกิจกรรมและได้สร้างมิตรภาพกับผู้อื่น (Galbraith et al., 2015; Tam, 2014) นอกจากนี้ การเข้าร่วมหลักสูตรยังช่วยส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีและการเจริญเติบโตตามพัฒนาการของเด็ก โดย Werner et al. (2012) นำหลักสูตรนี้มาใช้ในประเด็นด้าน

สุขภาพของเด็ก ก็เพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยในการเลือกบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย และความสามารถในการอ่านฉลากสินค้า ในกลุ่มเด็กที่มีความเสี่ยงต่อภาวะโรคอ้วน

2.1.3 ด้านทักษะและความรู้ พบว่า โดยรวมแล้ว ประโยชน์ด้านทักษะและความรู้ที่เด็กได้รับเกี่ยวข้องกับวิชาการ เช่น การอ่าน การเขียน การใช้ภาษา และการสื่อสาร (Holtgrave et al., 2014; Parisi et al., 2009; Heydon, 2007) โดยเฉพาะหลักสูตร REPRINTS (Sakurai et al., 2016) ที่ผู้สูงอายุเล่าเรื่องผ่านภาพและให้เด็กมีส่วนร่วมในการถามตอบ ช่วยพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาของเด็ก ในหลายกิจกรรมเด็กมีโอกาพัฒนาทักษะด้านการแก้ปัญหาผ่านการเล่นเกมร่วมกับผู้สูงอายุ (Galbraith et al., 2015)

นักศึกษาที่เข้าร่วมหลักสูตรในฐานะเป็นผู้ให้บริการแก่ผู้สูงอายุมีโอกาสนำแนวคิดและทฤษฎีที่เรียนมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่จริงจากการให้บริการผู้สูงอายุในชุมชน และแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง เพื่อนำกลับไปเพิ่มและเติมเต็มองค์ความรู้ในห้องเรียนอีกครั้ง (Tam, 2014) และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เชิงวิชาการเข้ากับชีวิตจริงได้ มีการนำหลักสูตรไปใช้เพื่อเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เช่น ความรู้พื้นฐานในการเติบโตของพืช อะไรคือปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้พืชเจริญเติบโตได้ดี ผ่านมุมมองวิทยาศาสตร์ ซึ่งเด็กจะเข้าใจวิทยาศาสตร์ที่พบเจอในชีวิตประจำวันมากขึ้น (Sugi, 2009; Parisi et al., 2009; Morgan et al., 2007)

นอกจากประโยชน์ด้านวิชาการแล้ว เด็กยังได้เรียนรู้ทักษะชีวิต และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการอยู่ร่วมกับสังคม มีมุมมองที่ดีต่อการเจริญเติบโตของมนุษย์ในทุกช่วงของชีวิต โดยเด็กจะได้รับการส่งเสริมคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ทักษะการทำงานเป็นทีมและเป็นส่วนหนึ่งของทีม (Doyle et al., 2013)

2.1.4 ด้านพฤติกรรม พบว่า การเปิดโอกาสให้เด็กออกมาทำกิจกรรมหรือเข้าร่วมหลักสูตรเหล่านี้จะช่วยลดช่วงเวลาที่เด็กอยู่หน้าจอ โทรทัศน์หรือคอมพิวเตอร์มากขึ้นและเปิดโลกทัศน์ของเด็กมากขึ้นจากการทำกิจกรรมกับคนที่วัยต่างจากตน (Sánchez & Kaplan, 2014; Werner, 2012) หลักสูตรช่วยส่งเสริมพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคมแก่เด็ก โดยพบว่า เด็กเอาใจใส่ผู้สูงอายุมากขึ้น ระวังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้น (Galbraith et al., 2015; Doyle et al., 2013) โดยผลการศึกษาของ Femia et al. (2008) พบว่า เด็กที่เข้าร่วมหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย มีระดับความเห็นอกเห็นใจ การยอมรับทางสังคม มากกว่าในกลุ่มที่ไม่ได้ใช้หลักสูตรนี้

ในงานของ Carson et al. (2011) พบว่า พฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนไป ทั้งจากรายงานของผู้ปกครองที่ระบุว่า หลังจากเด็กเข้าร่วมหลักสูตร 2 ปี ผ่านมา เด็กช่วยเหลือผู้สูงอายุที่เพิ่งเจอกันครั้งแรกในร้านอาหาร โดยที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อนหรือถูกร้องขอให้ช่วย และจากการสังเกตพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในชั้นเรียนของเด็กอนุบาลที่เข้าร่วมหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยที่มีมากขึ้น (Fried et al., 2013)

นักเรียนที่เข้าร่วมหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้ให้บริการผู้สูงอายุยังได้พัฒนาภาวะการนำของตนเองผ่านการรับผิดชอบเตรียมบทเรียนที่จะใช้ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้สูงอายุ และต้องเรียนรู้ที่จะอดทนระหว่างที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ผู้สูงอายุที่จับคู่กับตนเอง (Tham & Pussayapibul, 2012) และยังคงส่งเสริมให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้นจากการนำหลักสูตรนี้ไปใช้ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม (Steinig & Butts, 2008)

2.2 ผู้สูงอายุ

หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน มีประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมกลุ่มผู้สูงอายุ หลากหลายด้าน จากผลการศึกษาสามารถจำแนกได้ 3 ด้าน คือ 1) ทักษะคิด 2) สุขภาพกายและสุขภาพจิต และ 3) ทักษะและความรู้ ดังนี้

2.2.1 ด้านทักษะคิด พบว่า ภายหลังจากเข้าร่วมหลักสูตร ผู้สูงอายุมิที่ทัศนคติต่อเด็กรุ่นใหม่ดีขึ้น เข้าใจและชื่นชมเด็กมากขึ้น โดยไม่ได้มองว่าเด็กรุ่นใหม่ไม่ดี แต่มองว่าพวกเขาเป็นไปตามวัยและสังคมที่เปลี่ยนไป (Tham & Pussayapibul, 2012; Desouza, 2007) นอกจากนี้ ยังมีมุมมองต่อตนเองดีขึ้นด้วย และรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Young & Janke, 2013) และมีแรงบันดาลใจและแรงจูงใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้น สำหรับหลักสูตรที่นำประเด็นทางด้านวิทยาศาสตร์มาใช้ ช่วยให้ผู้สูงอายุเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อวิทยาศาสตร์ และสามารถนำมาเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้มากขึ้น (Morgan et al., 2007)

2.2.2 ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต พบว่า การเป็นผู้สูงอายุอย่างมีพลวัติ นับเป็นเป้าหมายหลักของหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย ซึ่งต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วม การมีสุขภาพดี และการอยู่ดีมีสุข จากผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมหลักสูตร มีความสุขที่ได้เรียนรู้ร่วมกับเด็กๆ และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ปฏิสัมพันธ์ พูดคุยสื่อสารกับผู้อื่น (ประเด็นนี้มีความสำคัญมากในผู้สูงอายุที่ไม่ค่อยมีโอกาสได้พบปะผู้คน) และลดความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยวจากการที่วัยรุ่นมาช่วยสอนด้านเทคโนโลยีในบางหลักสูตร (Tham & Pussayapibul, 2012; Heyman & Gutheil, 2008)

สำหรับผู้สูงอายุเป็นผู้ให้บริการเด็กหรือเยาวชน ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าตนเองยังมีค่าและมีความสำคัญอยู่ที่ได้ช่วยเหลือและส่งเสริมพัฒนาการให้กับเด็ก ทำให้เห็นคุณค่าในตนเองและมั่นใจในตนเองเพิ่มขึ้นผ่านความเชื่อที่ว่าพวกเขาสามารถกระตุ้นและส่งเสริมให้เด็ก เกิดความกระตือรือร้นและอยากรู้ อยากเห็นในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าชีวิตยังมีความหมายอยู่ (Anca et al., 2013; Young & Janke, 2013; Doll & Bolender, 2010) จากผลการศึกษาข้างต้นล้วนเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเดิมเต็มความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุยังมีเครือข่ายมากขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรม มีโอกาสได้พบปะผู้คนที่มีทั้งความคล้ายและความแตกต่างกับตนเอง (Morita & Kobayashi, 2013; Anca et al., 2013)

2.2.3 ด้านทักษะและความรู้ พบว่า การเข้าร่วมหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะ และความรู้ใหม่ๆ ผ่านการปฏิบัติจริงในกิจกรรมเด็กหรือเยาวชน ผู้สูงอายุติดตามข้อมูลในปัจจุบันของสังคม นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ การแก้ปัญหาตามแนวคิดทางวิทยาศาสตร์จากหลักสูตรที่นำประเด็นทางวิทยาศาสตร์มาใช้ (Tam, 2014; Young & Janke, 2013; Morgan et al., 2007) นอกจากนี้กิจกรรมบางอย่างยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้คงทักษะการสื่อสารผ่านการเล่านิทานภาพ เชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต การตั้งคำถามเกี่ยวกับภาพวาด (Sakurai et al., 2016) ในงานของ Anca et al. (2013) พบว่า การที่ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาผู้อื่น ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ดังนั้นหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยที่สอนทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจะช่วยลดปัญหาเหล่านี้ได้

2.3 ชุมชน และ สังคม

ชุมชนและสังคมได้รับประโยชน์จากหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย 2 ทาง ทางแรกผ่านกิจกรรมที่ผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนร่วมกันให้บริการสังคมโดยตรง เช่น หลักสูตรที่นำผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครให้เด็กมาเรียนรู้ในประเด็นสิ่งแวดล้อมผ่านการทำกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ (Steinig & Butts, 2008) และทางที่สองผ่านหลักสูตรที่สมาชิกเป็นผู้ให้บริการซึ่งกันและกัน โดยหลักสูตรนี้เป็นเครื่องมือในการเชื่อมต่อและส่งผ่านความหมายในชีวิตของสมาชิกในชุมชนผ่านความรู้และทักษะที่มี สร้างความเข้าใจและไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน เสริมสร้างความเป็นปึกแผ่น ทั้งผู้สูงอายุและเด็กที่บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรได้ ย่อมเป็นทุนทางสังคมของชุมชนต่อไป ตามแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมซึ่งต้องประกอบด้วย ความเชื่อใจ บรรทัดฐาน และเครือข่าย ที่จะเพิ่มประสิทธิภาพให้กับชุมชน โดยความเชื่อใจนับเป็นองค์ประกอบหลักที่จะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาชุมชนร่วมกันได้ (Varma et al., 2015; Au et al., 2015; Fischer et al., 2014; Jarrott et al., 2011; MacCallum et al., 2010)

หลักสูตรช่วยส่งเสริมคุณลักษณะการเป็นห่วงคนรุ่นหลัง อันเป็นประโยชน์ต่อสังคม (Pratt, 2012; Parisi, 2009) และช่วยส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชน ซึ่งเมื่อสมาชิกในชุมชนรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองมีค่า พลังในการทำงานเพื่อขับเคลื่อนสังคมก็จะเพิ่มขึ้น เพราะเชื่อว่าตนเองสามารถทำให้ชุมชนและสังคมดีขึ้นได้ และเป็นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

สรุปและอภิปรายผล

เมื่อนำองค์ความรู้มาวิเคราะห์ร่วมกับสถานการณ์ในปัจจุบันของหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กหรือเยาวชน โดยเฉพาะในประเทศที่เป็นสังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ เช่น อเมริกา ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และอีกหลายประเทศในทวีปยุโรป พบว่า หลักสูตรมีแนวโน้มได้รับความนิยมนำไปปฏิบัติใช้ตามในชุมชนเพิ่มขึ้น ในฐานะที่เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตในระบบรูปแบบหนึ่ง โดยการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่บุคคลเกิดจนถึงช่วงท้ายของชีวิต และไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่เท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบตลอดช่วงชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบ หลักสูตรนี้จึงเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Sánchez & Kaplan, 2014) มีการนำไปใช้ทั้งในสถานศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา ซึ่งนิยมใช้หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยรูปแบบผู้สูงอายุเป็นผู้ให้บริการเด็กหรือเยาวชน สำหรับในระดับมหาวิทยาลัยนิยมนำหลักสูตรรูปแบบเยาวชนให้บริการผู้สูงอายุในชุมชน ไปใช้ มีทั้งลักษณะอาสาสมัครและอยู่ในการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย โดยรูปแบบผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนให้บริการซึ่งกันและกันหรือร่วมกันให้บริการชุมชนมักปรากฏให้เห็นในแหล่งเรียนรู้ชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ ในขณะที่สถานดูแลผู้สูงอายุหรือเด็กเล็กมักพบว่าใช้รูปแบบของหลักสูตรที่ให้บุคคลากรของศูนย์เป็นผู้ให้บริการเป็นหลัก

จากการศึกษาผลลัพธ์ของหลักสูตร พบว่า หลักสูตรนี้มีประโยชน์ทั้งในระดับจุลภาค (บุคคล ได้แก่ ผู้สูงอายุ เด็ก และเยาวชนที่เข้าร่วม) และ ระดับมหภาค (ชุมชนและสังคม) โดยในระดับบุคคลมีประโยชน์ด้านทัศนคติของผู้เข้าร่วมหลักสูตรทั้งผู้สูงอายุและเด็ก เยาวชนที่เข้าร่วมต่างมีทัศนคติต่อกันในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็น

จุดเริ่มต้นที่ดีในการแก้ปัญหาการเลือกปฏิบัติด้านอายุ (age discrimination) สำหรับประโยชน์ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตในทั้งสองกลุ่มพบว่า ได้พัฒนาระดับการเห็นคุณค่าในตนเองและความมั่นใจในตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่การเข้าร่วมหลักสูตรเหล่านี้จะช่วยดึงพวกเขาออกจากความรู้สึกโดดเดี่ยวอย่างว่างที่มีผลต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของผู้สูงอายุโดยตรง และประโยชน์ทั้ง 2 ด้านนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นเป้าประสงค์หลักของหลักสูตร ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในชุมชน ภายใต้อาณาเขตของความหลากหลายและความแตกต่างของปัจเจกบุคคลตามฐานคิดจากทฤษฎีและแนวคิดความเป็นปึกแผ่นระหว่างประชากรต่างรุ่น (Intergenerational Solidarity) โดยเฉพาะมิติของความเป็นปึกแผ่นเชิงความสัมพันธ์ที่พิจารณาถึงความถี่ของการปฏิสัมพันธ์กัน และเชิงความรู้สึกที่วัดคุณภาพความสัมพันธ์ โดยพิจารณาจากระดับความรู้สึกเชิงบวกที่มีต่อกัน (Tham & Pussayapibul, 2012)

นอกจากประโยชน์ที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ทักษะและความรู้ที่ผู้เข้าร่วมได้รับมีทั้งที่เป็นความรู้และทักษะเชิงวิชาการ เช่น การอ่าน การเขียน การสื่อสาร และทักษะอื่นๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม โดยความรู้และทักษะต่างๆ เป็นประเด็นที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้เข้าร่วมได้ เช่น วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โภชนาการ สิ่งแวดล้อม การใช้เทคโนโลยี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักสูตรที่ช่วยส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารปัจจุบันให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต จะมีส่วนช่วยลดภาวะการพึ่งพาของผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรงได้ ซึ่งสาเหตุของการพึ่งพานี้ส่วนหนึ่งมาจากข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตัวผู้สูงอายุ หรือเรียกว่า ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (digital divide) ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากความแตกต่างของความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ได้ด้วยตนเอง เช่น ข้อมูลด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา และสิทธิประโยชน์อื่นๆ (Hargittai, 2003) หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัยที่ส่งเสริมทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจะช่วยบรรเทาปัญหาเหล่านี้ได้

เมื่อพิจารณาประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม จะเห็นได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนาในระดับบุคคล ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเด็ก โดยหลักสูตรช่วยส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดพัฒนาการทางจิตสังคม (Erikson, 1963, อ้างถึงใน Pratt, 2012) โดยช่วยส่งเสริมคุณลักษณะการเป็นห่วงคนรุ่นหลัง (generativity) อันเป็นคุณลักษณะที่เกิดจากความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคม มีความปรารถนาดีต่อเด็กรุ่นหลัง อยากเห็นความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน หลักสูตรยังช่วยเติมเต็มคุณลักษณะความรู้สึกมั่นคงในชีวิต (ego integrity) โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ช่วยส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเอง เพราะการรู้สึกอย่างว่างโดดเดี่ยวและรู้สึกว่าตนเองด้อยค่ามีอิทธิพลต่อตัวผู้สูงอายุมาก เมื่อสมาชิกในชุมชนรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า พลังในการทำงานเพื่อขับเคลื่อนสังคมก็จะเพิ่มขึ้น เพราะเชื่อว่าตนเองสามารถทำให้ชุมชนและสังคมดีขึ้นได้ ตามฐานคิดเรื่องการสร้างพลังอำนาจ ของ Lawrence-Jacobson (2006) ซึ่งหลักสูตรเปรียบเสมือนกระบวนการช่วยให้กลุ่มประชากรชายขอบของการเข้าถึงทรัพยากร ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมมากขึ้น และเป็นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างคนต่างวัยในชุมชน เป็นการพัฒนาความไว้เนื้อเชื่อใจกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และ การสร้างเครือข่ายร่วมกันของคนต่างวัย ซึ่งเป็น

องค์ประกอบหลักที่จะช่วยส่งเสริมให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากขึ้น ตามฐานคิดในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทฤษฎีทุนทางสังคม (Coleman, 1988, อ้างถึงใน Boström, 2014)

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยครั้งนี้เป็นการทบทวนองค์ความรู้จากต่างประเทศ หากจะนำรูปแบบ หรือ ผลลัพธ์ของหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับใช้เพื่อออกแบบหลักสูตร อาจต้องศึกษาบริบททางวัฒนธรรม สังคม และนโยบายของประเทศไทยร่วมด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเชิงสำรวจการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและเด็กหรือเยาวชนในบริบทจริงของประเทศไทย จากการลงมือปฏิบัติจริงและถอดองค์ความรู้จากการปฏิบัติในพื้นที่นั้น

บรรณานุกรม

- พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553. (2553). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 127 ตอนที่ 56 ก.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551. (2551). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 125 ตอนที่ 41 ก.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ. (2555). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: พงษ์พาณิชย์เจริญผล.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). *รายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- Amos, D. (2010). Liberty Osaka: Creating opportunities for intergenerational learning about human rights. *Journal of Intergenerational Relationships*, 8 (2), 177-182.
- Anca, C., Stefan, C., & Lucia, P. (2013). My story - Digital kit for story telling as a therapy. *Proceedings of 2013 E-Health and Bioengineering Conference, Romania*.
- Au, A., Ng, E., Garner, B., Lai, S., & Chan, K. (2015). Proactive aging and intergenerational mentoring program to promote the well-being of older adults: Pilot studies. *Clinical Gerontologist*, 38(3), 203-210.
- Biggs, G., & Knox, S. (2014). Lessons learned from an intergenerational volunteer program: A case study of a shared-site model. *Journal of Intergenerational Relationships*, 12 (1), 54-68.
- Boström, A. K. (2009). Social capital in intergenerational meetings in compulsory schools in Sweden. *Journal of Intergenerational Relationships*, 7 (4), 425-441.
- Boström, A. K. (2014). Intergenerational learning and social capital. In *Learning across Generations in Europe* (pp. 191-201). Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.

- Carson, J., Kobayashi, M., & Kuehne, S. (2011). The Meadows School Project: Case study of a unique shared site intergenerational program. *Journal of Intergenerational Relationships, 9* (4), 405-417.
- Desouza, E. (2007). Intergenerational interaction through reminiscence processes: A theoretical framework to explain attitude changes. *Journal of Intergenerational Relationships, 5* (1), 39-56.
- DeVore, S., & Aeschlimann, E. (2016). Song partners for kindergartens: An intergenerational program in Switzerland. *Journal of Intergenerational Relationships, 14* (1), 60-64.
- Doll, G., & Bolender, B. (2010). Age to age: Resident outcomes from a kindergarten classroom in the nursing home. *Journal of Intergenerational Relationships, 8* (4), 327-337.
- Doyle, J., Sassu, A., & McDonagh, T. (2013). We were all the same age once - Experiences of intergenerational app design. *Proceedings of HCI 2013 - 27th International British Computer Society Human Computer Interaction Conference: The Internet of Things*.
- Fair, C. D., & Delaplane, E. (2014). "It is good to spend time with older adults. you can teach them, they can teach you": Second grade students reflect on intergenerational service learning. *Early Childhood Education Journal, 43* (1), 19-26.
- Femia, E.E., Zarit, S.H., Blair, C., Jarrott, S.E., & Bruno, K. (2008). Intergenerational preschool experiences and the young child: Potential benefits to development. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 272-287.
- Fischer, T., Di Pietro, B., Stoyanova, V., Thymiakou, G., Strapatsa, C., & Mitrofanenko, T. (2014). Big Foot: Sustainable regional development through intergenerational learning. *Journal of Intergenerational Relationships, 12* (1), 75-80.
- Flash, C. (2015). The intergenerational learning center, Providence Mount St. Vincent, Seattle. *Journal of Intergenerational Relationships, 13*(4), 338-341.
- Fried, L. P., Carlson, M.C., McGill, S., Seeman, T., Xue, Q. L., Frick, K., Rebok, G.W. (2013). Experience Corps: A dual trial to promote the health of older adults and children's academic success. *Contemporary Clinical Trials, 36*, 1-13.
- Galbraith, B., Larkin, H., Moorhouse, A., & Oomen, T. (2015). Intergenerational programs for persons with dementia: A scoping review. *Journal of Gerontological Social Work, 58* (4), 357-378.
- Gall, M. (2014). Intergenerational learning between teenagers and seniors with the help of computers. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 116*, 1274-1279.
- Gau, W.-B. (2013). Analysis of behavior in forming a joint enterprise in senior citizens' communities of practice. *Journal of Adult Development, 20*, 142-150.
- Hargittai, E. (2003). *How Wide a Web? Inequalities in Accessing Information Online*. Princeton, NJ: Sociology Department, Princeton University.

- Heo, J., King, C., Lee, J. W., Kim, H.M., & Ni, C. (2014). Learning from healthy older adults: An analysis of undergraduate students' reflective essays. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 23 (3), 537–545.
- Heydon, R.M. (2007). Making meaning together: Multi-modal literacy learning opportunities in an inter-generational art programme. *Journal of Curriculum Studies*, 39 (1), 35-62.
- Heyman, J.C., & Gutheil, I.A. (2008). They touch our hearts: The experiences of shared site intergenerational program participants. *Journal of Intergenerational Relationships*, 6(4), 397-412.
- Heyman, J.C., Gutheil, I.A., & White-Ryan, L. (2011). Preschool children's attitudes toward older adults: Comparison of intergenerational and traditional day care. *Journal of Intergenerational Relationships*, 9 (4), 435-444.
- Holmes, C.L. (2009). An intergenerational program with benefits. *Early Childhood Education Journal*, 37, 113–119.
- Jarrott, S.E., Morris, M.M., Burnett, A.J., Stauffer, D., Stremmel, A.S., & Gigliotti, C.M. (2011). Creating community capacity at a shared site intergenerational program: "Like a Barefoot Climb Up a Mountain". *Journal of Intergenerational Relationships*, 9 (4), 418-434.
- Jarrott, S.E., Smith, C.L., & Weintraub, A.P.C. (2008). Development of a standardized tool for intergenerational programming: The intergenerational observation scale. *Journal of Intergenerational Relationships*, 6 (4), 433-447.
- Kaplan, M., Haider, J., Cohen, U., & Turner, D. (2007). Environmental design perspectives on intergenerational programs and practices: An emergent conceptual framework. *Journal of Intergenerational Relationships*, 5 (2), 81-110.
- Kato, H. (2009). A new business model for intergenerational programs: Elder/kids play club. *Journal of Intergenerational Relationships*, 7 (1), 45-48.
- Knight, T., Skouteris, H., Townsend, M., & Hooley, M. (2014). The act of giving: a pilot and feasibility study of the My Life Story programme designed to foster positive mental health and well-being in adolescents and older adults. *International Journal of Adolescence and Youth*, 1-14.
- Lawrence-Jacobson, A.R. (2006). Intergenerational community action and youth empowerment. *Journal of Intergenerational Relationships*, 4 (1), 137-147.
- Lupou, R., Dorobanțu, A., & Fiore, F. (2010). A new lifelong learning model based on Intergenerational exchange: Premises and foreseen benefits. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2 (2), 2761–2765.
- Lynott, P.P., & Merola, P.R. (2007). Improving the attitudes of 4th graders toward older people through a multidimensional intergenerational program. *Educational Gerontology*, 33, 63–74.

- MacCallum, J., Palmer, D., Wright, P., Cumming-Potvin, W., Brooker, M., & Tero, C. (2010). Australian perspectives: Community building through intergenerational exchange programs. *Journal of Intergenerational Relationships, 8* (2), 113-127.
- Mayer-Smith, J., Bartosh, O., & Peterat, L. (2007). Teaming children and elders to grow food and environmental consciousness. *Applied Environmental Education & Communication, 6* (1), 77-85.
- McKee, L.L., & Heydon, R.M. (2015). Orchestrating literacies: Print literacy learning opportunities within multimodal intergenerational ensembles. *Journal of Early Childhood Literacy, 15* (2), 227-255.
- Morgan Jr., R.E., Bertera, R.L., & Reid, L.A. (2007). An intergenerational approach to informal science learning and relationship building among older adults and youth. *Journal of Intergenerational Relationships, 5* (3), 27-43.
- Morita, K., & Kobayashi, M. (2013). Interactive programs with preschool children bring smiles and conversation to older adults: Time-sampling study. *Geriatrics, 13*, 1-8.
- Parisi, J.M., Rebok, G.W., Carlson, M.C., Fried, L.P., Seeman, T.E., Tan, E.J., Piferi, R.L. (2009). Can the wisdom of aging be activated and make a difference societally?. *Educational Gerontology, 35* (10), 867-879.
- Penick, J.M., Fallshore, M., & Spencer, A.M. (2014). Using intergenerational service learning to promote positive perceptions about older adults and community service in college students. *Journal of Intergenerational Relationships, 12* (1), 25-39.
- Powers, M., Gray, M., & Garver, K. (2012). Attitudes toward older adults: Results from a fitness-based intergenerational learning experience. *Journal of Intergenerational Relationships, 11* (1), 50-61.
- Pratt, M.W. (2012). Erikson's Seventh Stage: Fostering adults' generativity through intergenerational programs. *Journal of Intergenerational Relationships, 11*(1), 97-10.
- Sakurai, R., Yasunaga, M., Murayama, Y., Ohba, H., Nonaka, K., Suzuki, Fujiwara, Y. (2016). Long-term effects of an intergenerational program on functional capacity in older adults: Results from a seven-year follow-up of the REPRINTS study. *Archives of Gerontology and Geriatrics, 64*, 13-20.
- Sánchez, M., & Kaplan, M. (2014). Intergenerational learning in higher education: Making the case for multigenerational classrooms. *Educational Gerontology, 40* (7), 473-485.
- Sauppe, A., Szafir, D., Huang, C. M., & Mutlu, B. (2015). From 9 to 90: Engaging learners of all ages. *Proceedings of the 46th ACM Technical Symposium on Computer Science Education, USA, 575-580.*
- Skropeta, C.M., Colvin, A., & Sladen, S. (2014). An evaluative study of the benefits of participating in intergenerational playgroups in aged care for older people. *BMC Geriatrics, 14*, 1-11.
- Steinig, S.Y., & Butts, D.M. (2008). Generations going green: Intergenerational programs connecting young and old to improve our environment. *Journal of the American Society on Aging, 33* (4), 64-69.

- Sugi, K. (2009). Introducing effective intergenerational programs in age-integrated facilities at Kotoen. *Journal of Intergenerational Relationships, 7* (1), 40-44.
- Tam, M. (2014). Intergenerational service learning between the old and young: What, why and how. *Educational Gerontology, 40*, 401-413.
- Tham, L., & Pussayapibul, N. (2012). An intergenerational learning program in Singapore. *Journal of Intergenerational Relationships, 10* (1), 86-92.
- Varma, V.R., Carlson, M.C., Parisi, J.M., Tanner, E.K., McGill, S., Fried, L.P., Song, L.H., Gruenewald, T.L. (2015). Experience Corps Baltimore: Exploring the stressors and rewards of high-intensity civic engagement. *The Gerontologist, 15* (6), 1038-1049.
- Werner, D., Teufel, J., Holtgrave, P.L., & Brown, S.L. (2012). Active generations: An intergenerational approach to preventing childhood obesity. *Journal of School Health, 82* (8), 380-386.
- Whiteland, S.R. (2013). Intergenerational visual art programs at shared sites: A step toward sustainability. *Journal of Intergenerational Relationships, 11* (4), 396-409.
- World Health Organization. (2015). *World report on ageing and health*. Retrieve from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/186463/1/9789240694811_eng.pdf?ua=1
- Yang, P. (2013). Revitalizing roles of older adult citizens: Successful stories of Project History Alive. *Ageing International, 38*, 137-148.
- Young, T.L., & Janke, M.C. (2013). Perceived benefits and concerns of older adults in a community intergenerational program: Does race matter?, *Activities, Adaptation & Aging, 37* (2), 121-140.
- Ypsilanti, A., Vivas, A.B., Räisänen, T., Viitala, M., Ijäs, T., & Ropes, D. (2014). Are serious video games something more than a game? A review on the effectiveness of serious games to facilitate intergenerational learning. *Education and Information Technologies, 19*, 515-529.